

DEBATT

DEBATTEN OM BORGERLIGT SAMARBETE

Av UNO MURRAY

Svensk Tidskrift har under de senare åren på ledande plats efterlyst ett bättre samarbete mellan de borgerliga oppositionspartierna och åtskilliga artiklar i tidskriften har gått på samma linje. Denna tanke är uppenbarligen representativ för vida kretsar inom borgerligheten och inte minst inom högerpartiet, där olusten är stor över splittringen inom oppositionen. Det är knappast överdrivet att säga, att de borgerliga partierna befinner sig i en förtroendekris, som kan få allvarliga följder, om den inte övervinnes i god tid före nästkommande val.

Ur de synpunkter som Svensk Tidskrift företräder är således i och för sig intet att invända mot de önskemål, som framfördes i en ledande artikel i Svenska Dagbladet den 24 maj om ett bättre samarbete, i varje fall mellan högerpartiet och folkpartiet i ett läge, då centerpartiet ytterligare markerat sin åstundan att manövrera på egen hand, så att säga i grannskapet av regeringens väntrum i kanslihuset. Det är bara att beklaga, att tidningens hållning i frågan förefallit så vacklande från tid till annan, och att den kampanj tidningen fört mot folkpartiet senast i början av detta år förmodligen skapat irritation och därigenom också ogynnsamma förutsättningar för samsarbetssträvandena. Är inte Svenska Dagbladets politik i själva verket ganska betecknande för det sätt varpå denna fråga handlagts från de håll

som tidningen representerar, och ger den inte anledning till en allvarlig självvrannsakan inom vissa delar av den borgerliga pressen, inte minst högerpressen?

Under hösten 1959, eller således just i det läge då en samordning av oppositionen hade bort etableras inför den viktiga vårriksdagen och valkampanjen 1960 ställde sig Svenska Dagbladet tydligen kylig vis-à-vis tanken på möjligheterna, ja rent av lämpligheten av borgerlig samverkan. Således hette det visserligen i en ledande artikel den 18 oktober 1959, att de borgerliga partierna »måste samlas kring ett verklighetsbetonat program, om samlingen skall vara något värd», men det tillfogades omedelbart, att högerpartiet vore det enda som presenterat godtagbara lösningar i de aktuella frågorna. Innehörden härav var tydligen: Samverkan — men i alla delar på högerpartiets villkor! Tidningen slutade med orden, att »det är ingen skada att den (borgerligheten) inte gjort enighet till självändamål och i den aktuella situationen samlats kring ett urvattnat och för praktiskt bruk otjänligt kompromissprogram». Vad som nu, 1961, är önskvärt, var 1959 dubiöst.

Sedan professor Ohlin i ett tal i Alvik den 27 oktober 1959 uttryckt förhoppningen »att de andra oppositionspartierna skall vara villiga att lägga sin politik så tillrätta att oppositionens samlade slagkraft blir så stor

som möjligt — även om detta begränsar deras möjlighet till överraskande operationer i den politiska terrängen», svarade Svenska Dagbladet den 28 oktober samma år med följande invändning: »I vad mån de olika partierna skulle bli nödsakade att kompromissa för att skapa ett användbart handlingsprogram kan likaså i detta skede då saken inte har någon omedelbar aktualitet lämnas därhän. Jämknings bli nödvändiga, men att oppositionspartierna redan nu skulle avpassa hela sin politik med sikte på en kompromiss kan inte vara rimligt.» Reflexionerna gör sig själva.

Denna ståndpunkt vidhölls av Svenska Dagbladet ända fram till i februari 1960, då oron inom borgerliga kretsar för splittringen inom oppositionen kom till markanta uttryck, bl. a. till följd av en rad uppmärksammade och för valutgången betydelsefulla högermotioner (t. ex. förslaget om upphävande av ATP och avskaffande av första barnbidraget). Tidningen hittade då på att ställa öppna frågor till de tre oppositionsledarna rörande deras inställning till borgerlig samverkan, vilket föranledde en rad uttalanden, men vilket inte i någon påtaglig grad påverkade partiernas politik i fortsättningen av riksdagen. Splittringen blev snarare värre än förut. I det känsliga skedet, då valrörelsen satte i gång, fann sedan högerpartiet Svenska Dagbladet såsom en av sina allvarligare vedersakare, framför allt när det gällde den viktiga frågan om ATP.

Det är säkerligen riktigt, att högerpartiets ledning vid en rad tillfällen hade tagit initiativ till samarbete med de andra borgerliga partierna. Men många av de förslag som framfördes från högerns sida vid 1960 års riksdag var av den arten, att det var att förutse, att folkpartiet och centerpartiet skulle taga avstånd. Därigenom för-

svårade höger i hög grad för sig själv att uppnå det önskade samförståndet. Det är också mot bakgrunden av nämnda förslag som man har att se såväl den kritik som riktades mot höger under valrörelsen som också de båda andra oppositionspartiernas tankar på att bilda ett särskilt »mitten»-block, för den händelse högerpartiet icke skulle vara berett till kompromisser.

Mot bakgrunden härav var det med förvåning man i valkommentarer i Svenska Dagbladet den 15 oktober 1960 fick läsa, exempelvis att folkpartiet »av rädsla för att hänvisas till en mera blygsam ställning i partilivet — kanske jämförbar med den under 30-talet — bestämde sig . . . för att under stora delar av sin kampanj ägna sig åt höger och helt enkelt bortse från den gemensamme socialistiske huvudmotståndaren». Denna skildring av förloppet och bakgrunden ter sig inte fullt korrekt. Nog fanns det lätt insedda sakliga motiv för folkpartiets avståndstagande från vissa delar av högerpartiets politik. Sådana uttalanden som här refererade är icke ägnade att skapa den viktigaste förutsättningen för borgerlig samverkan, nämligen en god atmosfär inom det borgerliga lägret.

Det är naturligt, att valnederlaget 1960 vållade missmod och irritation inom höger, och det är också begripligt, att man inom partiet med den yttersta känslighet inregistrerar varje uttalande från de båda andra oppositionspartierna, vilket kan tolkas som reaktion mot högerpartiets politik före valet och en anpassning efter därav betingade förutsättningar. Det är väl också mot denna bakgrund, som man har att se den kampanj som Svenska Dagbladet i början av innevarande år satte igång emot folkpartiet i anledning av ett avsnitt av professor Ohlins tal i remissdebatten. Att tidningen i

sin känslighet gjorde vissa överdrifter är emellertid uppenbart.

Professor Ohlin hade framhållit, att högerpartiets förslag om ett upprivande av ATP samt en väsentlig reduktion av barnbidragen omöjliggjort för folkpartiet att samverka. Frågan måste nämligen, som han sade, alltid gälla »samarbeta om vad?» Det kunde enligt herr Ohlins mening ske »inom områden där deras (oppositionspartiernas) samhällssyn är likartad — framför allt för en liberal samhällsutveckling mot socialismen, för konkurrens på lika villkor mot privilegier för offentliga företag, för en fri ekonomi mot en tvångströja av regleringar, för en utvecklingsfrämjande skattepolitik mot en socialistisk oginhet mot spararna». (Här har vi väl i själva verket ett gott borgerligt program!) Emellertid framhöll herr Ohlin samtidigt, att folkpartiet gärna ville slå vakt om gamla traditioner av samverkan mellan *alla* de demokratiska partierna i den svenska riksdagen, och att kompromisser därstädes mellan regeringspartiet samt ett eller två av oppositionspartierna icke finge uteslutas. Frånvaron av socialistiska inslag och nya skattehöjningar i regeringsprogrammet borde kunna öka möjligheterna till samarbete mellan regering och opposition. Dessa i och för sig naturliga reflexioner togs bl. a. av Svenska Dagbladet till intäkt för en serie angrepp emot folkpartiet, som misstänkliggjordes för böjelser att på något sätt vilja göra upp med socialdemokraterna och förråda borgerligheten. Angreppet var lika obefogat som olämpligt, om man verkligen vill nå samförstånd.

Var och en som med någon eftertanke studerar problemet om borgerligt samarbete måste göra den reflexionen, att detta näppeligen kan realiseras, om man det ena året med kyla och ironi avvisar tankarna på

borgerlig samverkan som ett utslag av politisk okunnighet eller oerfarenhet för att nästa år i mästrande ton kräva sådant samarbete, samt under mellantiden ivrigt angriper sin tilltänkta medpart med beskyllningar för bristande pålitlighet.

Problemet hur en effektivare opposition och således bättre balans vis-à-vis regeringen skall kunna skapas är emellertid oerhört viktigt för vårt politiska liv och för den fortsatta utvecklingen i vårt land. Av många skäl, som inte här behöver återupprepas, finns det ingen annan utväg än att försöka ena de borgerliga partierna i väsentliga frågor. Men centerpartiet har under en lång följd av år varit och är alltjämt problemet. Nog borde även detta parti från sina utgångspunkter kunna finna det vara en viktig uppgift att i samverkan med högern och folkpartiet i centrala politiska frågor skapa bättre balans gentemot de socialistiska krafterna. Men centern ger tyvärr ett intryck av att i varje situation vilja handla uteslutande med hänsyn till kortsiktiga partitaktiska intressen. Av dess nuvarande politik får många rent av intrycket, att den går ut på att under anpassning åt praktiskt taget vilket håll som helst förstärka partiets röstunderlag vid 1962 års val och konsolidera dess ställning i första kammaren, för att, om detta lyckas, kanske ånyo göra upp med socialdemokraterna om regeringssamverkan. Från sådana utgångspunkter är det naturligt, att tanken på en borgerlig samverkan kan framstå som en fråga som i första hand gäller högerpartiet och folkpartiet, och därvidlag kan sägas att Svenska Dagbladet i sitt senaste inlägg i ledaren den 24 maj 1961 dragit en förklarlig slutsats.

Men återigen ställer man, som tyvärr så ofta sker, sina förhoppningar och krav i överkant, med risk att resultat, som eljest skulle ha kunnat uppnås,

kan äventyras i det aktuella läget. Är det inte — särskilt mot bakgrunden av Svenska Dagbladets egen politik i det föregående — att gå väl långt när tidningen plötsligt kräver ett »djärvt och befriande grepp» som skulle innebära »tillskapande av ett handlingsprogram för samlad effektiv opposition», dvs. i själva verket just ett sådant borgerligt block, som man redan inom de båda andra partierna gång efter annan ställt sig bestämt avvisande till? Naturligtvis kan tanken framstå som tilltalande på många håll. Hur det går på längre sikt sett vet vi inte idag. Men var och en som vill försöka realistiskt bedöma dessa problem måste inse, att redan skrivandet av ett gemensamt handlingsprogram skulle just nu möta betydande svårigheter, för att inte tala om hur besvärligt det sannolikt skulle vara att få alla de grupper som högern och folkpartiet representerar med på saken.

Det är inte heller någonting sådant

saken nu i första hand gäller. Ingen är intresserad av gemensamma allmänna deklarationer med avseende på den framtida politiken, om icke dessa finner ett stöd i praktisk politik. *Det är först när ifrågavarande partier inför väljarna kan påvisa, hur de i den ena stora och betydelsefulla frågan efter den andra under en eller flera tilländalupna riksdagsperioder kunnat ena sig i det väsentliga, som man kan övertyga väljarna om förutsättningarna för och styrkan i en gemensam borgerlig politik.* Därför gäller det i första hand att i sitt praktiska politiska handlande i fråga efter fråga söka uppnå samförstånd och undvika yrkanden och skrivningar, som skapar onödiga inbördes motsättningar och ger material för det inbördes käbbel om oväsentligheter, vilket så ofta präglar debatten i vissa borgerliga tidningar, till stor glädje för socialdemokraterna.

STUDENTKONSERVATIV SAMHÄLLSDEBATT

Av fil. dr ALF ÅBERG

»Är högern ett idéparti?» frågade Gunnar Unger i senaste häftet av Svensk Tidskrift, där han efterlyste ett konservativt idéprogram som kunde bäras ut till det svenska folket och omsättas i praktisk politik. För alla dem, som kände de Ungerska gisselslagen med självrannsakens smärta, är det en lisa att konstatera att det inte saknas idédebatt i högerns led. Sveriges konservativa studentförbund har sålunda i dagarna publicerat en stimulerande liten skrift om »Studenten och samhället» (pris 4: —), som behandlar ett så centralt problem som den högre utbildningen och forsk-

ningens framtid i vårt land. Samtidigt har den livaktiga föreningen Heimdal i Uppsala inför sitt 70-årsjubileum haft den goda idén att låta några äldre Heimdaliter framlägga sina synpunkter i vitala samhällsfrågor i en skrift med den lockande titeln »Konservativ framtidspolitik» (pris 6: 50). Båda skrifterna har utkommit på Studentförlaget Horisont.

Skriften »Studenten och samhället» är utarbetad av jur. kand. Per Assarsson och fil. kand. Stellan Artin och har ett vittspännande syfte. Vid sidan av de rent informativa uppgifterna vill den precisera Konservativa

studentförbundets ställningstagande till den högre utbildningen och de studentsociala frågorna. De båda författarna konstaterar, att uppfostran och utbildning alltid måste tillhöra samhällets primära målsättningar och att utbildningsprocenten ökar med standardstegringen. Antalet studentexamina väntas sålunda öka från 6 500 år 1956 till 14 000 år 1961. Ökningen av de akademiska undervisningsresurserna har dock hittills inte stått i någon rimlig proportion till det växande studentantalet. Trots riksdagens principbeslut och anvisade anslag dröjer ännu den utlovade snabba och kraftiga upprustningen av våra universitet och högskolor. Denna negligering av den högre utbildningens behov sätter käpp i hjulen för samhällsutvecklingen i stort.

Författarna vänder sig i detta sammanhang mot de krassa lönsamhetsargument, som brukar anföras för en förstärkning av de tekniska, ekonomiska, medicinska och naturvetenskapliga sektorerna på bekostnad av den minst lika nödvändiga upprustningen av den humanistiska forskningen. De anför också klara fakta för att en sådan underskattning äger rum. Åren 1947–1956 växte studentantalet vid de fyra humanistiska fakulteterna med 145 procent, men under samma period ökade anslaget till lärarlöner med bara 62 procent. Detta innebär en minskning av realresurserna med 34 procent. Siffrorna belyser klart den hittillsvarande bristande förståelsen för den humanistiska bildningens betydelse i ett kultursamhälle.

Skriften framför därefter en rad konkreta krav vid utbyggnaden av det högre utbildningsväsendet. Ett sådant krav som att de forskare, som ägnar sig åt vetenskapligt arbete, skall erbjudas ekonomiskt tryggade villkor och rimliga utsikter till framtida avancemang, förefaller vara en självklar

sak i ett välfärdssamhälle som vårt men är lika fullt bara en önskedröm i dagens läge. Sak samma gäller den konkreta utbyggnaden av universitet och högskolor för att möta den utomordentligt stora tillströmningen av studenter under 1960-talet. Tillkomsten av ett särskilt Norrlandsuniversitet framförs som ett primärkrav för den vidare utvecklingen av det norrländska näringslivet och för att förhindra ytterligare avfolkning av denna del av landet.

Författarna påpekar också regeringens handlingsovilja, när det gällt att inrätta ett effektivt prognosinstitut, ett önskemål som i snart två decennier framförts från ett enigt akademiker- och tjänstemannahåll. De framhåller att det väntade humanistöverskottet till stor del är en följd av denna initiativlöshet. De kräver också en intensifierad studie- och yrkesrådgivning vid universitet och högskolor, vilken bl. a. kan anvisa nya utbildningsvägar.

Ett viktigt avsnitt i skriften ägnas de studentsociala frågorna, särskilt då studiefinansieringen. För närvarande utgår statsstipendier motsvarande kostnaderna för kost och logi under halva studietiden till 47 procent av de nyinskrivna studenterna. Författarna vänder sig mot detta system, som skapar två grupper av akademiker skilda åt genom en helt godtycklig och orealistisk ekonomisk gräns. De framför i stället en lösning med examenspremier. Systemet innebär att studierna finansieras genom statsgaranterade studielån. Vid avläggandet av sin examen tilldelas den studerande ett belopp motsvarande kostnaderna för kost och logi under normalstudietiden. Om han har studieskuld, får han avdrag på denna intill examenspremiens belopp. Förslaget ger en smidig och enkel lösning av ett mycket omdiskuterat problem. Kostnaderna för staten

blir visserligen avsevärda, men det är å andra sidan nödvändigt att lindra skuldbördan för akademikerna, och systemet torde vara billigare för staten än den s. k. generella stipendiering, som bl. a. framfördes som enhälligt förslag av studentriksdagen 1958.

Det intressanta med denna skrift är de många problem den ställer och de många fakta den ger. För studiecirkel och debatter ger den ett förträffligt underlag.

Av intresse för den politiska idédebatten är också flera av uppsatserna i Heimdals jubileumbok. Endast två av dem skall här beröras. Professor Gunnar Heckscher behandlar försvaret i konservativ politik och kommer därvid osökt in på 1960 års försvarsöverenskommelse. Som bekant framkallade den en hel del bittra kommentarer om högerns alltför stora eftergivenhet, när det gällde att gå de övriga partierna till mötes. Heckscher påpekar att det alltid är en svår avvägning hur långt högern skall vara beredd att gå i sakliga eftergifter för att bevara den principiella enigheten om försvaret. Han anser att det kan vara värt vissa eftergifter att få vara med och vaka över tillämpningen av försvarsbesluten. Han är dock klart medveten om att det finns en gräns som inte får överskridas. Den fanns för högerpolitikerna mellan åren 1925 och 1938, och den kan komma att ak-

tualiseras igen, när partierna skall ta ställning i kärnvapenfrågan.

Fil. lic. Leif Carlsson tar upp en fråga, som man först på sistone börjat uppmärksamma och då mest med förstrött intresse. Det gäller de fria konstnärernas levnadsvillkor i våra dagars Sverige. Utan större bekymmer och blygsel accepterar samhället att denna lilla grupp lever i en misär och otrygghet, som ingen understödstagargrupp skulle finna sig i. I sin spirituella och synpunktsrika uppsats drar författaren en lans för att staten uppträder som en Maecenas gentemot konstnärerna. Konstverken kan utnyttjas under flera generationer långt efter det konstnären är död. Det förefaller därför rimligt att samhället inträder och låter honom förskottsvis redan i livet njuta avkastningen av sitt arbete. Någon fara för konstens frihet innebär knappast en sådan samhällelig stödåtgärd. Snarare kommer den att göra honom friare gentemot publikens krav, vilket som bekant för det mesta helt avviker från vad konstnären själv vill åstadkomma. Den högre undervisningen och den kvalificerade konsten är samhällsfrågor, som bör ligga höger varmt om hjärtat och för deras omvårdnad borde man därför kunna påräkna ett behjärtat engagemang av konservatismens nuvarande banerförare.